

rin çoğunda İbnü'l-Kattân'ın haklı olmadığını göstermek üzere bir reddiye yazmış, Zehebî'nin risâlesi İbnü'l-Harrât'ın *el-Ahkâmü'l-vüstâ'sının* baş tarafında (I, 7-46) *Naqdü'l-imâm ez-Zehebî li-be-yâni'l-vehm ve'l-ihâm* adıyla, ayrıca Fârûk Hammâde tarafından müstakil olarak neşredilmiştir (Dârülbeyzâ 1408). *Beyânü'l-vehm*'i altı cilt halinde yayımlayan Hüseyin Âyt Saîd (Riyad 1418/1997), I. ciltte müellifin hayatını ve eserini geniş bir şekilde incelemiş, sonuncu cildi genel fihriste ayırmıştır. İbnü'l-Harrât'ın eserine İbnü'l-Mevvâk da bir tekmile yazmış, İbn Abdülmelik bu iki kitabı *el-Cem' beyne kitâbeyi İbni'l-Kaṭṭân ve İbni'l-Mevvâk 'alâ kitâbi'l-Ahkâm li-'Abdilhâk b. el-Harrâṭ* adıyla bir araya getirmiştir. 2. *en-Nazar fi ahkâmî'n-nazar bi-hâsseti'l-başar*. Şer'î ahkâma göre aynı veya farklı cinsler arasındaki ilişkilere dair fetvaları ve fikhî hükümleri ihtiva eden eseri Fethî Ebû İsâ (Tanta 1414/1994) ve İdrîs es-Samedî (Beyrut - Dârülbeyzâ 1416/1996) yayımlamıştır. 3. *el-İknâ' fi mesâ'ilü'l-icmâ' (el-icmâ')*. Âlimlerin itikadî ve fikhî meselelerle ilgili icmâ'larını muhtasar olarak bir araya getiren, İbn Abdülberr'in *et-Temhîd ve el-İstizkâr*, İbn Hazm'ın *Merâtibü'l-icmâ' ve el-Muḥallâ*, Şâfiî'nin *er-Risâle* ve İbnü'l-Münzir'ın *el-İknâ' fi mesâ'ilü'l-icmâ'* adlı kitaplarının büyük oranda istifade edilerek kaleme alınan eserin bir nüshası Almanya'da (Potsdam, II. Galyum Saray Ktp., nr. 95), bu nüshanın mikrofilmli ise Rabat'ta el-Hizânetü'l-âmme'de bulunmaktadır (*Kitâbü'n-Nazar*, neşredenin girişi, s. 29-30). 4. *Risâle fi fazli 'âşûrâ' ve't-tergîb fi'l-infâk fihî 'ale'l-ehl (Risâle fi hadîsi 'âşûrâ' fi't-tevessü'ati 'ale'l-iyâl, Maḳâle fi fazli 'âşûrâ' ve mâ verede fi'l-infâk fihî 'ale'l-ehl)*. On beş varaktan ibaret olan eserin yazma nüshasının Merakeş'teki İbn Yûsuf Kütüphanesi'nde olduğunu belirten Hüseyin Âyt Saîd eseri tahkik edip yayımlayacağını belirtmektedir (*Beyânü'l-vehm*, neşredenin girişi, I, 151). 5. *Ziyâdâtü Ebi'l-Hasan el-Kaṭṭân 'alâ Süneni İbn Mâce* (nşr. Mîsîr b. Gurmullah ed-Dümeynî, Riyad 1412). 6. *Mesâ'ilü'l-muṭârahât* (Brockelmann, GAL, I, 458; Suppl., II, 978).

İbnü'l-Kattân'ın kaynaklarda adı geçen eserlerinden bazıları da şunlardır: *Kitâb fi'r-red 'alâ Ebi Muhammed b. Hazm fi Kitâbi'l-Muḥallâ* (İbn Hazm'ın hadislerin metin ve senedlerinde yaptığı hatalara dair olup tamamlanmamıştır), *Neḳ'u'l-gulel ve'l-fevâ'id ve'l-ilel fi'l-kelâm*

'alâ eḥâdişi's-sünen li-Ebi Dâvûd, Tecrîdû men zekerehü'l-Haṭîb fi târihihi min ricâli'l-hadîs bi-hikâye ev şî'r (iki cilt), *Eḥâdiş fi fazli't-tilâveti ve'z-zikr, Risâle fi men'ül-müctehid min taklîdî'l-muḥaddis fi taşhihi'l-hadîs ledeyi'l-'amel, Risâle fi tefsiri ḳavli'l-muḥaddisîn fi'l-hadîs: İnnehû ḥasen, Şüyûḥü'd-Dâreḳuṭni, Bernâmeçü şüyûḥih, Maḳâle fi fazli 'Â'işe, Risâle fi't-talâki's-selâs, Maḳâle fi mu'ameleti'l-kâfir* (Leon Kralı II. Fernando'nun Halife Nâsır-Lidnillâh'ı ziyaret edeceği sırada halifenin İbnü'l-Kattân'dan Fernando'ya nasıl davranması gerektiğini sorması üzerine kaleme alınmıştır), *Maḳâle fi'l-evzân ve'l-mekâyil, Maḳâle fi ḥaṣṣi'l-imâm 'ale'l-ku'ud li-simâ'i mezâlimi'r-ra'iyye, Mesâ'il fi (min) uşûli'l-fikh, Kitâb mâ ḥâḍara (yuḥâḍuru) bihi'l-ümerâ', Esmâ'ü'l-ḥayl ve ensâbüḥâ ve aḥbâruhâ, Ebû Ḳalemûn*. İbnü'l-Kattân'ın ayrıca müsned ve musanneflerdeki hadisleri bir araya getirmeye başladığı, sadece tahâret, salât, cenâiz ve zekât bölümlerini tamamlayabildiği bu çalışmanın on cilt kadar olduğu belirtilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kattân el-Mağribî, *Beyânü'l-vehm ve'l-ihâm li-vâḳ'ayn fi kitâbi'l-Ahkâm* (nşr. Hüseyin Âyt Saîd), Riyad 1418/1997, neşredenin girişi, I, 23-509; a.mlf., *en-Nazar fi ahkâmî'n-nazar bi-hâsseti'l-başar* (nşr. İdrîs es-Samedî), Beyrut - Dârülbeyzâ 1416/1996, neşredenin girişi, s. 14-35; İbnü'l-Kattân el-Merrâkûşî, *Naḳmü'l-cümân li-tertibü mâ selefe min aḥbâri'z-zamân* (nşr. Mahmûd Ali Mekki), Beyrut 1410/1990, neşredenin girişi, s. 11-26; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, Madrid 1889, II, 686-687; İbn Abdülmelik, *ez-Zeyl ve'l-tekmile li-Kitâbeyi'l-Mevşûl ve's-Şıla* (nşr. Muhammed b. Şerîfe), Fas 1984, I, 165-195; İbnü'z-Zübeyr, *Şilatü's-Şıla* (nşr. E. Lévi-Provençal), Rabat 1938, s. 131-132; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1407; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XXII, 306-307; Süyûtî, *Tabaḳâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 494-495; İbnü'l-Kâdi, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1974, II, 470-471; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc* (nşr. Külliyyetü'd-dâveti'l-İslâmiyye), Trablus 1408/1989, s. 317; Brockelmann, GAL, I, 458; Suppl., I, 634; II, 678, 978; Abdüsselâm b. Abdülkâdir İbn Süde, *Delilü mü'errihi'l-Mağribi'l-akşâ*, Dârülbeyzâ 1960, I, 157; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteṭrafe*, s. 178; İhsan Abbas, "Contributions to the Material on the History of the Almohades, as Portrayed by a New Biography of Abû al-Hasan İbn al-Kattân (628/1230)", *Akten des VII. Kongresses für Arabistik und Islamwissenschaft* (ed. Albert Dietrich), Göttingen 1976, s. 15-29; Abdülhâdî Ahmed el-Hüseysin, *Mezâhirü'n-neḥḍati'l-hadîsiyye fi 'ahdi Ya'kübe'l-Manşûri'l-Muvaḥḥidi*, Titvân 1403/1983, II, 93-119; Zirikî, *el-'Alâm* (Fethullah), IV, 331; J. D. Latham, "İbn al-Kaṭṭân", *EP Suppl.* (İng.), s. 389; "İbn Kaṭṭân", *DMBİ*, IV, 479-480.

İBNÜ'L-KATTÂN es-SEMENNÜDÎ

(ابن القطن السمّودي)

Şemsüddîn Muhammed

b. Ali b. Muhammed es-Semennüdi

(ö. 813/1411)

Kıraat ve fıkıh âlimi.

737'de (1336-37) dünyaya geldi. Takıyüddin İbn Kâdi Şühbe doğum tarihini 730 (1330) olarak zikretmiştir. Aslen Kahire ile Dimyat arasındaki Semennûd şehrindeydi. Babası pamuk ticareti yaptığı için İbnü'l-Kattân diye tanındı. Şevkânî'nin *el-Bedrü't-tâli'* adlı eserinde (II, 226) nisbesinin Semhüdi şeklinde yazılması bir baskı hatası olmalıdır. İbnü'l-Mülakkın ve İmâdüddin Muhammed b. Hasan el-İsnevî'den usul ve fıkıh dersleri aldı. 750 (1349) yılında İbnü'l-Mülakkın'ın *Şerḥu'l-Hâvî (Ḥulâṣatü'l-fetâvî fi teshîli esrâri'l-Hâvî)* adlı eserini bizzat kendisinden dinleyerek yazdı. Şemseddin İbnü's-Sâiğ ve Bahâeddin İbn Akil gibi hocalardan kıraat tahsil etti. Özellikle İbn Akil'in önem verdiği bir talebesi olan İbnü'l-Kattân, aynı zamanda hizmetinde bulunduğu bu hocasından Mâide sûresinin sonuna kadar tefsir dersleri aldı; usul, fıkıh ve diğer konularda faydalandı ve kızıyla evlendi. Bahâeddin Ebû'l-Bekâ es-Sübki ve oğlu Bedreddin es-Sübki'nin ders halkalarına katıldı. Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed el-Bülbeysî'den Müslim'in *Câmi'u's-şâhiḥ*'ini dinledi; aynı eseri kendisi de başkalarına okuttu. İbn Hacer el-Askalânî'nin kendisinden naklettiğine göre çok sayıda hadis dinlemiş. İbn Hacer'le birlikte bazı hocaların hadis derslerini takip etmiş, ancak bunları zaptetmemiştir. Sadreddin Muhammed b. Muhammed es-Seftî ve Ebû Bekir ed-Darîr gibi şahsiyetler kıraat ilminde İbn Kattân'dan istifade ettiler. İbn Hacer de ondan *es-Seḥl fi'l-ḳırâ'âti's-seb'* adlı eserinin bir kısmı ile *Cem'u's-şeml*'ini okuyup icâzet aldı; ayrıca Abdülgaffâr b. Abdülkerîm el-Kazvî'nin Şâfiî fikhına dair *el-Hâvî's-şâḡir*'ini okudu.

İbnü'l-Kattân çeşitli görevlerde bulunmuştur. Bedreddin el-Cezûlî tarafından Nil nehri kenarında inşa edilen medresede hocası İbn Akil müderris olarak çalışırken kendisi de imamlık görevini üstlendi; 812 (1410) yılında Şeyhüniyye Medresesi'nde kıraat hocalığı yaptı, ayrıca muhtelif yerlerde ders okuttu ve fetva verdi.

Ölümüne kadar devam eden kuvvetli hâfızası sayesinde pek çok şeyi ezberinde bulundurması sebebiyle Mısır'da devlet adamları kendisine itibar etmiştir. Hayatının son döneminde Celâleddin el-Bulkî'nî'den boşalan Mısır kadılığı görevine getirildi ve ölünceye kadar bu görevini sürdürdü. İbnü'l-Kattân 813 yılı Şevval ayı sonlarında (Şubat 1411) vefat etti. İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*'da ölüm tarihini zikrederken diğer kaynaklar gibi "şevval ayının sonları" demiş, *el-Mecma'u'l-müesses*'te ise "17 Ramazan" (13 Ocak) ifadesini kullanmıştır.

İbn Hacer, İbn Kâdî Şühbe'ye göre fıkıh, Arap dili ve kıraat ilminde uzman olan İbnü'l-Kattân'ın ayrıca hesap ilmiyle uğraştığını, ancak hadis ilmi üzerinde durmadığını, kendisinin ilk hocası olduğunu, babası ile yakınlığı bulundundan babasının bazı işlerini ona vasiyet ettiğini, fakat bu vasiyeti yerine getirirken isabetli davranmadığını belirtmiştir. Onun dindar bir kişi olmadığı, ibaresinde bozukluklar ve avâmî ifadelerin yer aldığı da ileri sürülmüştür (Sehâvî, IX, 10).

Kıraat, fıkıh, hesap ve hendese gibi konularda eser kaleme aldığı belirtilen İbnü'l-Kattân'ın kaynaklarda adı geçen eserleri şunlardır: *es-Sehl fi'l-kurâ'âtî's-seb'*, *Beşu's-Sehl* (bir önceki eserin müellif tarafından iki cilt olarak genişletilmesiyle meydana gelmiştir), *Cem'u's-şeml* (ferâiz, hesap ve hendeseyle ilgilidir), *Hâdi't-tarîkayn* (usûl-i fıkha dairdir), *el-Meşrebü'l-henî fi şerhi Muhtaşari'l-Müzenî*, *el-İhsânü'l'amîm fi'ntifâ'î'l-meyyiti bi'l-Kur'ânî'l-azîm* (ölünün ardından Kur'an okumaya dair olan eserde konuyla ilgili çeşitli hadis rivayetleri ve fikhî görüşler bir araya getirilmiştir), *Şerhu'l-Elfiyye* (İbn Mâlik'in eserinin dört cilt hacmindeki şerhidir), *ez-Zeyl'alâ Tabakâti's-Şâfi'iyye* (İsnevî'ye ait eserin zeylidir).

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, III, 254; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâti's-Şâfi'iyye*, IV, 57-58; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-ğumr*, VI, 259-260; a.mlf., *el-Mecma'u'l-müesses li'l-Mu'cemi'l-müfehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşîlî), Beyrut 1415/1994, III, 329-331; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmi'*, IX, 9-10; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 104; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 226; *İzâhu'l-meknûn*, I, 32, 545; II, 31, 486, 715; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 180; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 179; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 57-58.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İBNÜ'L-KAYSERÂNÎ

(ابن القيسراني)

Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî
Muhammed b. Tâhir b. Ali
el-Makdisî eş-Şeybânî
(ö. 507/1113)

Hadis hâfızı ve sûfi.

6 Şevval 448'de (17 Aralık 1056) Kudüs'te doğdu. Filistin'in (Şam) sahil şehri Kay-sâriye'ye nisbetle İbnü'l-Kayserânî diye tanındı. On iki yaşında hadis öğrenmeye başladı. Bu amaçla 467'de (1074-75) Bağdat'a gidip Kudüs'e döndü. Daha sonra kırktan fazla ilim merkezini dolaştı. Bağdat'ta Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed es-Sarîfîni, İbnü'n-Nekûr Ahmed b. Muhammed el-Bezzâz, Mekke'de Ebû Ali Hasan b. Abdurrahman ile Ebü'l-Kâsım Sa'd b. Ali ez-Zencânî'den faydalandı. Zencânî'nin tavsiyesi üzerine Mısır'a gitti ve orada Habbâl ve Ebü'l-Hasan Ali b. Hasan el-Hilâfî, Dimaşk'ta İbn Ebü'l-Alâ diye bilinen Ali b. Muhammed el-Missisî, Halep'te Hasan b. Mekki, Cezire'de Abdülvehhâb b. Muhammed el-Yemenî, İsfahan'da Ebû Amr İbn Mende, Nişâbur'da Fazl b. Abdullah, Herat'ta Hâce Abdullah-ı Herevî, Muhammed b. Abdülazîz el-Fârisî, Bîbâ bint Abdüssamed, Cürcan'da Nâfiletül-İsmâilî İsmâil b. Mes'ade, Bûşenc'de Külâr Abdurrahman b. Muhammed, Serahs'ta Kâdîkudât Muhammed b. Abdümelik el-Muzafferî, Musul'da kıraat âlimi Hibetullah b. Ahmed gibi âlimlerden ders aldı. Ayrıca Âmid, Esterâbâd, Basra, Dînever, Rey, Şiraz, Kazvin, Kûfe, Merv, Enbâr, Ahvaz, Hemedan, Vâsıt, Esedâbâd, İsferyân, Âmûl ve Tûs gibi ilim merkezlerine seyahat etti. Kendisinden oğlu Ebû Zür'a Tâhir, Cûzekânî, Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan el-Hemedânî, Enmâtî, İbn Nâsır es-Selâmî, Ebû Mûsâ el-Medîni, Silefî ve Ebû Ca'fer Muhammed b. İsmâil et-Tarsûsî gibi şahsiyetler rivayette bulundu.

Resûl-i Ekrem'in nesebini, hayatını ve hadislerini kendisinden daha iyi bilen bir kimsenin bulunmadığını söyleyen İbnü'l-Kayserânî (*Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 366) güçlü bir hadis hâfızı, ilmi ve hadisi önde tutan bir sûfi idi. Seyahat hatıralarına dair olduğu anlaşılan *el-Mensûr* adlı eserinde hadis tahsil için günde en az 20 fersah yol olarak pek çok ilim merkezini dolaştığını söylemekte, *Şahîhayn* ile Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'ini yedi defa, İbn Mâ-

ce'nin *es-Sünen*'ini Rey'de on defa üçretle yazdığını ifade etmektedir. Bazı şiirleri kaynaklarda yer alan İbnü'l-Kayserânî, son hac görevinden dönüşünün ardından 15 Rebûlevvel 507'de (30 Ağustos 1113) Bağdat'ta vefat etti ve şehrin batısındaki Makberetülatika'da defnedildi. 20 veya 28 Rebûlevvel'de (4 veya 12 Eylül) öldüğü de kaydedilmektedir.

İbnü'l-Kayserânî erken yaşta vefat ettiği için derlediği hadislerin tamamını rivayet etme imkânı bulamamış, sünnete bağlılığı takdir edilmekle beraber bazı tasavvufî görüşleri sebebiyle eleştirilmiştir. Ebû Zekeriyâ İbn Mende onun itikadı ve yaşayışı düzgün, hadislerin sahih olanı ile olmayanı birbirinden ayırmasını bilen sadük bir hadis hâfızı olduğunu belirtmiştir. İbnü'l-Kayserânî'nin Hemedan'da ev yaptırıp oraya yerleştiğini söyleyen talebesi Şîrûye, hocasının hadislerin sıhhat ve râvilerin güvenilirlik derecesini çok iyi bildiğini, sünnete bağlılığı, taassuptan uzaklığı ve tarikata mensubiyetiyle tanındığını ifade etmektedir. Mü'temen b. Ahmed es-Sâcî ile Silefî de onun faziletli bir âlim olduğunu, ancak okurken çok lahin yaptığını söylerler. İbnü'l-Kayserânî'yi aşırı derecede eleştirenler arasında İbn Nâsır es-Selâmî ile Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ön planda yer alır. İbn Nâsır onun pek çok tashif ve lahin yaptığını ve rivayetlerinin delil olarak kullanılamayacağını belirtmektedir. İbnü'l-Kayserânî'nin *Şafvetü't-tasavvuf*'unu tenkit eden İbnü'l-Cevzî onu övmekten çok yermenin daha uygun olacağını söyler. Zehebî de kendisini doğru sözlü bir hadis hâfızı, kuvvetli sayılamayacak bir râvi, sünnete bağlı olmakla beraber sünnete uygun düşmeyen bir tasavvufî görüşüne sahip ve eserlerinde pek çok hata (vehim) bulunan bir âlim diye tanıtmakta, bazılarının onu haksız şekilde eleştirdiğini, ibâhiyye taraftarı olduğuna dair iddiaların gerçekte ilgisi bulunmadığını belirtmektedir. Ayrıca İbnü'l-Kayserânî'yi yeterli hadis bilgisi olmayan Melâmî bir sûfi diye yeren hadis hâfızı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülvâhid ed-Dekkâk el-İsfahânî'nin bu görüşlerine katılmadığını ve İbnü'l-Kayserânî'nin ondan daha üstün bir muhaddis olduğunu söylemektedir. İbn Abdülhâdî de onun sünneti her şeyin üstünde tutan bir muhaddis olduğunu, ibâhiyye ile bir ilgisi bulunmadığını, ancak mûsiki dinlemeyi mubah görme konusunda hata ettiğini belirtmektedir (*'Ulemâ'ü'l-hadîs*, IV, 16). İbnü'l-Kayserânî'nin Zâhiriyye mezhebine